

VALERIJA JUDINA, HANA ROŽNÍČKOVÁ / 16. 7. 2024

Pracovní fotografie v Národním filmovém archivu

Součástí sbírky Národního filmového archivu (dále jen NFA) jsou také fotografie k jednotlivým českým a československým filmům. Kromě fotografií přímo zachycujících scény a záběry z filmu či portrétů herců a hereček, které byly užívány k propagaci filmu, existuje speciální kategorie pracovních fotografií. Díky nim máme příležitost nahlédnout do zákulisí natáčení.

Pracovní fotografie nám umožňují pozorovat techniku, ať už obrazovou, zvukovou či světelnou, používanou při výrobě, a to z různých úhlů, jako je tomu například u filmu *Velká samota* (r. Ladislav Helge, 1959). U něho se dochovaly snímky, kde vidíme přes rameno kameramana, či záběr opačný, kde přímo hledíme do kamery a na kameramana, případně režiséra a další členy štábu. Podobně i u *Cesty do pravěku* (r. Karel Zeman, 1955) se na pracovních fotografiích objevuje technika, zároveň můžeme na záběrech spatřit, jak vznikaly triky a jak vypadaly kulisy, které pak vidíme na plátně. To vše je cenné pro hlubší poznání procesu výroby a studium dějin filmové techniky obecně.

Velká samota (foto: Miroslav Pešan)

Cesta do pravěku (foto: Ströminger)

Mimoto pracovní fotografie zachycují také štáb při práci mezi jednotlivými scénami, přípravu kulis, kostýmů či osvětlení scén. Osoby na fotografiích záměrně pózují nebo se fotografům podařilo zachytit zcela autentické momenty. Několik snímků zobrazuje režiséry nebo režisérky při natáčení. Na přiložené ukázce například pozoruje Vojtěch Jasný v zamyšlení hereckou akci Jana Wericha a Vlastimila Brodského ve filmu *Až přijde kocour* (1963). Herci a herečky často na pracovních fotografiích studují scénář či společně s režisérem nebo dalšími členy štábu probírají, jak bude scéna vypadat. Případně se před natáčením upravují, jako na fotografii z filmu *Sobota* (r. Václav Wasserman, 1944), kde si Adina Mandlová a Hana Vítová kontrolují líčení. Na fotografiích lze vyzorovat atmosféru při natáčení, interakce mezi hereckým osazenstvem a mezi členy štábu nebo trávení času na place mimo natáčení. Už u nejstarších kinematografických děl se objevují hromadné fotografie štábu, které se pořizují dodnes. Podobně jako u snímku *Děvče z hor* (r. Václav Kubásek, 1924), kde se

štáb nechal vyfotit s názvem filmu na pozadí chalupy.

Až přijde kocour (foto: Karel Ješátko, Ladislav Pospíšil)

Sobota (foto: Karel Drbohlav)

Děvče z hor (autor neuveden)

Na některých fotografiích byly předmětem zájmu zvířata, zvláště pokud se s nimi pracovalo ve filmu. Je tomu tak například u komedie *Neviděli jste Bobíka?* (r. Vladimír Slavínský, 1944) o hledání ztraceného domácího mazlíčka. Na pracovní fotografii vidíme, že středem pozornosti je představitel titulního psa, kterého si přišel pohladit člen štábu, zatímco herci se na něj s úsměvem dívají.

Neviděli jste Bobíka? (foto: K. Hájek)

Pracovní snímky se objevují také u krátkých a animovaných filmů. Loutkové filmy Hermíny Týrlové mají v NFA dochovány pracovní snímky zachycující stavbu kulís nebo pohyb loutek. U animovaných, ale i hraných děl tak můžeme díky pracovním fotografiím nahlédnout do toho, jak vypadala filmová studia a jaké podmínky měli tvůrci a tvůrkyně při natáčení. První český loutkový film *Ferda mravenec* (1942) vznikl ve zlínském ateliéru, který byl však tak malý, že při pořízení dalších záběrů bylo potřeba předchozí scénu rozebrat. I kvůli neprobádanosti práce s loutkovým filmem a četnosti postav a scén bylo náročné snímek dokončit včas a s vyměřenými finančními prostředky.^[1] Na pracovních fotografiích ještě vidíme režiséru s loutkou Ferdy mravence a původním domečkem z lepenky s nápisem „Ferda mravenec. Práce všeho druhu“, pro film se pak protagonista přestěhoval do velkého mraveniště k ostatním mravencům. Několik

záběrů na Hermínu Týrlovou a její spolupracovníky aranžující loutky před kamerou nebo mezi scénami najdeme i ve velmi úspěšné *Vzpouře hraček* (1947), ale i reklamním snímku k propagaci znárodněné opravy obuvi *Co jim schází?* (1947). Takové fotografie se vyskytují i k animovaným filmům Jiřího Trnky.

Ferda mravenec

Vzpoura hraček

Podobně existují pracovní snímky u reportážních a zpravodajských filmů, ačkoli spíše sporadicky. V osobním fondu Vladimíra Čecha se nachází několik fotografií zachycujících natáčení společnosti Aktualita,^[2] která vyráběla filmové týdeníky nebo krátké reportáže a reklamy. Na snímcích vidíme Vladimíra Čecha a další osoby za kamerou a můžeme pozorovat různé konstrukce pomáhající vytvořit lepší záběry. Fotografie zachycují auto Aktuality, se kterým štáb jezdil na natáčení, ale zároveň jeho střechu využíval pro snímání. I zde se vyskytuje hromadná fotografie, zřejmě se však nejedná o štáb Aktuality, ale spíše o osoby, které se objevily na místě natáčení a byly zachyceny v reportáži. Takové fotografie z natáčení reportáží se nacházejí také v osobním fondu Čenka Zahradníčka, rovněž pracovníka Aktuality, který natáčel například během revolučních dnů v roce 1945.^[3]

Aktualita (Vladimír Čech)

Pracovní fotografie jsou v NFA nejčastěji uloženy ve Sběrce fotografií k českým hraným filmům, zároveň se objevují i ve Sběrce portrétů filmových osobností, ve Sběrce fotografií k nehraným filmům a v osobních fondech. Fotografické sbírky jsou z archivního hlediska nezpracované a jsou rozdělené na složky k jednotlivým filmům nebo filmovým osobnostem.

Nejčastěji se ve složkách nacházejí fotografie na papírové podložce, případně negativy na průhledné acetylcelulózové nebo polyesterové podložce. Negativy na nitrocelulózové podložce se kvůli své hořlavosti a nestabilní povaze ukládají zvlášť. Mimo zmíněné složky jsou také uloženy fotografie na skleněných podložkách, které jsou součástí Sběrky archivních negativů fotografií k českým a zahraničním filmům (atypické materiály a formáty). Fotografie vložené nebo vlepené do fotografických alb v nich zůstávají, často se jedná o alba fotografií ke konkrétním filmům, kde jsou pohromadě fotografie filmu, portréty a pracovní snímky z natáčení.

Přesné datum, kdy fotografické sbírky vznikly, není známo, vzhledem ke složitosti historie filmového archivu byly fotografie zřejmě rozmístěny různě v kancelářích, případně skladech nebo garážích. Až když se v roce 1990 postavil nový depozitář na Hradištku, byly fotografické sbírky shromážděny na jednom místě, kde se uchovávají dodnes. Před rokem 1990 tak vznikla Sbírka fotografií k českým hraným filmům a Sbírka portrétů českých filmových osobností. Sbírka fotografií k českým nehraným filmům vznikla podle stejného principu až na Hradištku. Dnes je sbírka nejčastěji rozšiřována dary, případně předáním pozůstalosti. V některých případech zůstávají fotografie součástí osobního fondu, jako je tomu například u výše zmíněných fondů Vladimíra Čecha a Čenka Zahradníčka. Další způsob získávání fotografií je nabídková povinnost. Podle Zákona o audiovizí č. 496/2012 Sb. jsou povinni všichni výrobci českých kinematografických děl předat NFA dvě nepoškozené kopie díla a spolu s nimi také kopii scénáře a propagační materiály k filmu, kde jsou často i fotografie. Fotografie z českých hraných filmů jsou digitalizovány od nejstarších položek němé éry až po snímky padesátých let. Pro badatelské účely jsou tak poskytovány pouze jejich náhledy. Nyní se přechází k plošnému digitalizování fotografií z filmů šedesátých let. Co se týče ostatních děl, bylo u českých hraných filmů do roku 1993 zdigitalizováno výběrem přibližně kolem pěti fotografií ke každému titulu pro účely vytvoření katalogu českých hraných filmů. Jinak vznikají digitalizáty fotografií většinou podle potřeb zákazníků a zákaznic, případně aktivit NFA. Nejčastěji jsou žádané filmy československé nové vlny, eventuálně fotografie vztahující se k nějakému výročí nebo úmrtí.

Poznámky:

[1] Jan Benda, *Týrlová, Zeman a ti druzí: historie zlínského (gottwaldovského) studia animovaného filmu*. Praha: Powerprint 2019, s. 13–14. Jana Janíková a Lukáš Gregor, *Ateliér Hermíny Týrlové*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2016, s. 65.

[2] NFA, f. Vladimír Čech, inv. č. 254, Aktuality (snímky z natáčení).

[3] NFA, f. Čeněk Zahradníček, ref. ozn. 3/3/1//3, Květen 1945.